

Осетрова О. О.,

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та управління соціальними
процесами*

*Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ПРОБЛЕМА СУЇЦИДУ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ГРУПИ СУЇЦИДАЛЬНОГО РИЗИКУ

На межі XX–XXI ст. Україна, на жаль, вирізнялася високими суїцидальними показниками, які, за визначенням ВООЗ, є індикаторами психічного здоров'я нації. Особливого загострення суїцидальна проблематика у сучасному українському суспільстві набула у період пандемії COVID-19, зокрема через ізоляцію/самоізоляцію та заaktuалізований страх близької смерті, за нормальних умов існування віддаленої у модусі майбутнього.

Повномасштабне вторгнення рф на територію України спричинило зміни в усіх сферах буття й життєдіяльності українського народу: усі соціальні проблеми, включаючи пандемію, одразу набули другого-рядного значення. Інакше кажучи, через російсько-українську війну відбулося своєрідне *зняття* усіх наявних соціальних проблем, що безпосередньо призвело до замикання кола, відправною точкою якого є сукупність нагальних соціальних негараздів і ризиків, тобто складні життєві обставини.

У контексті даного дослідження слід відмітити, що складні життєві обставини у ситуації російсько-української війни зазнали трансформацій (наприклад, ідеться про окуповані території, про внутрішньо переміщених осіб, загалом про українців, занурених у переживання численних втрат – від домівки до найріднішої людини) і, відповідно, посилюючись, потребують акумуляції зусиль, ресурсів, потенціалу задля своєї мінімізації/подолання. І першочергова роль у позитивному й ефективному здійсненні акумулятивних процесів, безумовно, належить сучасним фахівцям із соціальної роботи. На моє глибоке переконання, зазначена роль лише буде зростати у повоєнні часи, за яких заглибитися заaktuалізована наразі метафізично бездонна потреба у *соціальній реабілітації* населення України.

Всеохопне визначення поняття «соціальна реабілітація» подано вітчизняними науковцями в «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери»: «*Соціальна реабілітація* спрямовується на відновлення

соціального досвіду і встановлення соціальних зв'язків, норм поведінки, спілкування, емоційної стабільності, активного соціального життя, поновлення соціального статусу, інтеграцію у відкритий соціум, розширення і поглиблення соціальних контактів, входження в культуру, відновлення професійних якостей і навичок, соціального досвіду і соціальних функцій, психічного, фізичного і духовного (морального) здоров'я дезадаптованих осіб; це процес відновлення здатності людини до життєдіяльності у соціальному середовищі, а також самого соціального середовища і умов життєдіяльності людини, які були обмежені чи порушені з певних причин» [1, с. 169].

Наведене визначення охоплює ключові складники, відсутність або неможливість дотримання яких, зокрема, здатна спричинити (й, на жаль, спричиняє) до розгортання суїцидальних ризиків, яким наразі підлягають:

- громадяни України, які зазнали втрат і не змогли впоратися із нестерпним душевним метаболем (дане означення впроваджено відомим американським суїцидологом і танатологом Е. Шнейдманом); у даному випадку безпосередньо йдеться про цивільне населення; про сім'ї учасників бойових дій; про тих, хто загинув у полоні, зник безвісти, отримав статус інвалідності, – і цей перелік можна ще довго продовжувати;

- громадяни України з числа внутрішньо переміщених осіб, які вважають, що втратили *все*; така впевненість породжена свідомістю, звуженою від страждань і внутрішнього болю (до слова, зазначене звуження є ознака суїцидальної свідомості); при цьому необхідно зауважити, що зазначена позиція світосприйняття не відповідає дійсності, оскільки ці люди, зазнавши лиха війни й болючих втрат, втратили далеко не все – не втратили Україну, себе, тобто своє життя, своє Я; і ці важливі світоглядно-ціннісні моменти фахівці із соціальної роботи мають допомогти їм усвідомити, тим самим розширивши межі їхньої звуженої свідомості;

- громадяни України, які через ситуацію війни наразі перебувають в еміграції, болюче переживаючи розрив з власним корінням – з рідною землею, домівкою, родичами тощо (до слова, проблема самогубства в еміграції становить окремих величезний (сучасний) шар суїцидологічної проблематики, актуалізований війною).

В усіх зазначених випадках люди здатні занурюватися у стани відчаю й безнадії, меланхолії та депресії, які, зокрема, являють собою «широкий шлях» розгортання суїцидальних тенденцій. У свою чергу, з огляду на наведене вище визначення соціальної реабілітації доречно зауважити, що виокремлені стани можуть бути здетерміновані такими причинами, як:

- втрата соціального досвіду (наприклад, через перебування у полоні);

- розрив соціальних зв'язків і соціальних контактів (наприклад, через еміграцію, вимушене переселення, полон тощо);
- порушення емоційної стабільності (переважною мірою стосується усіх громадян України);
- зниження рівня активності й участі у соціальному житті (зокрема, через набуття статусу інвалідності, через еміграцію тощо);
- зміна соціального статусу (зокрема, через набуття статусу інвалідності, у разі переміщення, безробіття тощо);
- зниження професійних якостей і навичок (зокрема, через безробіття, інвалідність, відсутність можливості для підвищення кваліфікації тощо);
- соціальна дезінтеграція (має місце серед внутрішньо переміщених осіб, емігрантів та ін.);
- дезадаптація у суспільстві/громаді (зокрема, йдеться про проблеми ментального здоров'я, порушеного через хвороби, стреси) та ін.

На відновлення усіх зазначених порушень, у тому числі зумовлених зануренням України у ситуацію війни, й спрямовано зусилля фахівців із соціальної роботи. зокрема, впроваджувані ними наразі заходи, котрі сприяють як соціальній реабілітації загалом, так і *пrevenції суїцидальної активності*, зокрема, що, як ми з урахуванням історичного досвіду вже наразі можемо спрогнозувати, на жаль, лише посиляться після завершення війни перемогою України через розгортання повоєнних криз загалом, наприклад, в економіці країни, і стану аномії у розширеному війною суспільстві, зокрема.

У даному контексті слід зауважити, що загальновизнаним серед суїцидологів є той факт, що у період війн кількісні суїцидальні показники знижуються, на чому акцентував увагу батько суїцидології Е. Дюркгайм. Однак такий стан речей зовсім не означає *зняття* суїцидальної проблематики. Так, зниження кількості суїцидів у часи війни можна пояснити такими причинами:

1) перед тотальною онтологічною загрозою, яку являє собою війна, у суспільстві спостерігається активізація єдності, соборності, чому, зокрема, сприяють установки колективного несвідомого та колективної свідомості, спрямовані як на подолання ворога, так і на самозбереження попри небезпеку;

2) Я-особистість, Я-свідомість, поставши перед обличчям близької власної смерті, починає гостро відчувати притаманний людській природі страх смерті, що сприяє активізації потягу до життя;

3) війна «вуалює» справжні мотиви загибелі людини (так, люди групи суїцидального ризику можуть обирати найнебезпечніші види життєдіяльності, не розкриваючи власних суїцидальних намірів і тенденцій).

Отже, вже наразі Україна потребує розбудови й впровадження у межах соціальної роботи програм суїцидальної *пrevenції* на всіх

рівнях – від державного до локального, оскільки наявна певною мірою у суспільстві проблема добровільної смерті як заперечення майбутнього, не втрачаючи своєї актуальності, на жаль, буде загострюватися у повоєнні роки, про що свідчить історичний досвід розвитку людства.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Зверської. Київ – Сімферополь : Універсум, 2013. 2-ге вид. 536 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-502-3-85>

Романів В. П.,

*аспірант кафедри психології, філософії та суспільних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасна юридична наука переживає період швидкого та динамічного розвитку, зумовленого глобальними змінами в суспільстві, технологіях та політиці. Цей розвиток вимагає від юристів не лише глибоких знань традиційних правових концепцій, але й здатності адаптуватися до нових викликів та проблем.

Швидкий розвиток інформаційних технологій, штучного інтелекту та кіберпростору створює нові правові виклики. Юристам необхідно розробляти правові норми, що регулюють ці нові сфери, а також адаптувати існуючі закони до цифрової епохи.

Це включає питання захисту персональних даних, кібербезпеки, правового регулювання штучного інтелекту та електронної комерції.

Зростаюча взаємозалежність країн вимагає посилення міжнародного правового співробітництва. Юристи повинні бути готові до роботи з міжнародними договорами, міжнародними організаціями та міжнародними судами. Актуальними стають питання міжнародного гуманітарного права, прав людини та міжнародного економічного права.

Сучасне суспільство стикається з новими соціальними викликами, такими як гендерна нерівність, міграція та зміни клімату. Юридична наука повинна реагувати на ці виклики, розробляючи правові механізми захисту прав людини та забезпечення соціальної справедливості. Це включає питання прав меншин, прав біженців та екологічного права.